

IKBY'DE
GERÇEKLEŞTİRİLEN
BAĞIMSIZLIK
REFERANDUMUNUN
HUKUKİ ELEŐTİRİSİ

ANKASAM

ANKARA KRİZ VE SİYASET
ARAŞTIRMALARI MERKEZİ

COPYRIGHT © 2017

Bu yayının tüm hakları Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi'ne (ANKASAM) aittir. 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca kaynak gösterilerek yapılacak makul alıntılar dışında ANKASAM'ın izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt ve bilgi depolama, vd.) yollarla basımı, yayını, çoğaltılması veya dağıtımı yapılamaz. Bu çalışmada yer alan görüş ve değerlendirmeler yazarına ait olup, kurumsal olarak ANKASAM'ın resmi görüşünü yansıtmaz.

Yayın No: 14

Analiz No: 2

Birinci Baskı - 2017

Tasarım: Sami BURGAZ

ANKASAM | ANKARA KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI MERKEZİ

Ehlibeyt Mah. Tekstilciler Cad. Sümer İş Merkezi
15/17 Balgat, Çankaya – Ankara/Türkiye

Tel: +90 312 474 00 46

Faks: +90 312 474 00 45

E-posta: info@ankasam.org

IKBY'DE GERÇEKLEŞTİRİLEN BAĞIMSIZLIK REFERANDUMUNUN HUKUKİ ELEŐTİRİŐİ

ADIL SAKRAN ZİNEELABDİN

Analiz No: 2
Eylöl 2017

İÇİNDEKİLER

Giriş	7
Kuzey Irak'ta Yapılan Referandumun Tarihsel Arka Planı	8
25 Eylül Referandumu'nun İç Hukuk Bağlamında Değerlendirilmesi	10
2.1. Referandumun İç Hukuk Motivasyonları	11
2.2. Referandum Kararının Verilmesi ve Anayasa İhlalleri	12
2.3. Referandumun Diğer Etnik Gruplara Etkisi	14
Uluslararası Hukuk Bağlamında Bağımsızlık Referandumu Kararının İncelenmesi	18
Tespitler	22
Öneriler	22
Sonuç	23

GİRİŞ

14 Haziran 2014 tarihinde DEAŞ terör örgütünün Musul, Selahaddin ve Anbar şehirlerine girmesi adeta Irak’ta milat olarak değerlendirilmiştir. Bu tarihten sonra Irak’ta devrim niteliğinde siyasi gelişmeler meydana gelmiştir. Bunların başında Kerkük ilinin tamamıyla Irak Kürt Bölgesel Yönetimi (IKBY) kontrolüne girmesi ve Sistani’nin fetvası üzerine Haşdi Şabi güçlerinin kurulması gelmektedir. Birçok analiz, 1992 yılında de facto olarak kurulan “Kuzey Irak Federe Devleti”nin DEAŞ işgaliyle egemen bağımsız bir devlet olacağını ileri sürmüştür. Fakat petrol fiyatlarının düşmesi nedeniyle Kürt bölgesinde yaşanan ekonomik kriz, Kürt devletinin gerçekleşmesini ve “hayal” sınırlarından çıkmasını engellemiştir.

7 Haziran 2017 tarihinde bir ilk olarak, Kuzey Irak’taki Kürt liderlerinin önemli bir kesimi tarafından IKYB Başkanı Barzani liderliğinde yapılan bir toplantıda bağımsızlık referandumu tarihini belirleme kararı alınmıştır. Bunun ardından 25 Eylül 2017 tarihinde bağımsızlık referandumu IKBY ve tartışmalı bölgelerde gerçekleştirilmiştir. Bu karar, Irak’ta ve uluslararası arenada birçok tepkiye neden olmuştur. Bağdat Hükümeti

Başbakanlık Kurulu Sözcüsü Saad el-Hadisi, Kürt liderlerin aldığı bu tartışmalı kararın ardından konuya ilişkin olarak Bağdat hükümetinin resmi tutumunu açıklamıştır. Dolaylı bir şekilde Bölgesel Kürt Yönetimi’nin bağımsızlık referandumu tarihinin belirlemesi kararını reddeden el-Hadisi, Federal Hükümet ile Bölgesel Kürt Yönetimi arasındaki ilişkinin 2005 Anayasası’na dayandığını ifade etmiştir. Ayrıca el-Hadisi, Irak’ın geleceğini ilgilendiren kararların anayasaya uygun olması gerektiğini belirtmiştir.¹ Bağdat hükümeti, IKBY’nin aldığı bağımsızlık referandumu kararını 2005 Anayasası’ndan hareketle reddetmiştir. Söz konusu referandumun gerçekleşmesinin ardından Irak hükümeti referandum sonuçlarını tanımadığını ve herhangi bir etkisinin olmadığını bildirmiştir. 27 Eylül 2005 tarihinde Irak Başbakanı Haydar el-İbadi, parlamentoda yapmış olduğu açıklamada: “*Anayasa ve kanunun gücüyle IKBY dahil olmak üzere tüm federal otoriteler ülkenin genelinde etkin kılınacaktır.*” demiştir.² İbadi, açıklamasının devamında: “*Referandumun tüm Irak ve IKBY’ye olumsuz etkileri olacak. Bu tek taraflı bir adımdı, referandumun yanı sıra ortaklık anlayışı ve uluslararası irade göz önünde bulundurulmalı. Irak’ın birliği ve egemenliğinden asla taviz vermeyeceğiz. Referandumun*

1 “El-Hadisi: La Yahik Likurdistan En Tuhadid Masir el-Irak” (El-Hadisi: Irak Kürt Bölgesi’nin Irak’ın Geleceğini Belirlemeye Hakkı Yoktur), *Iraq News Network*, <https://goo.gl/59t57g>, (Erişim Tarihi: 19.08.2017).

2 “İbadi: Senefrud Hukumul Irak Fii Kulu Manatikat el-Eklim Bi-Kuvvet el-Distor” (İbadi, Anayasa Gücüyle IKBY’nin Tüm Bölgelerinde Irak’ın Egemenliğini Sağlayacağız), *Alsumaria TV*, <https://goo.gl/3pWWHF>, (Erişim Tarihi: 27.09.2017).

sonucuyla ilgili müzakerelerde bulunmayacağız.” sözlerini dile getirmiştir³. Referandum öncesi Bağdat referandumu tartışmak üzere gönderilen Kürt heyeti Bağdat’tan aynı karşılığı almıştır.

Kürt liderlerin referandum açıklamasına, Birleşmiş Milletler (BM)’den de beklenen destek gelmemiştir. BM Irak Yardım Misyonu (UNAMI) yaptığı açıklamada, “hiçbir şekilde” referandumun düzenlenmesinde yer almayacağını açıklamıştır.⁴ Dolayısıyla BM, 25 Eylül 2017 tarihinde gerçekleştirilen referandumda yer almamıştır. Ayrıca, 16 Ağustos 2017 tarihinde UNAMI Başkanı, IKBY’nin hayata geçirmeye karar verdiği referandumun meşru olmadığını açıklamıştır.⁵ BM açıklamalarından önce bağımsızlık referandumu kararı komşu ülkeler ve büyük güçler tarafından da eleştirilmiştir. Türkiye, bu kararın sorumsuz olduğunu açıklarken⁶ İran, Irak’ın toprak bütünlüğünün korunması gerektiğini belirtmiştir.⁷ Referandumun yapılması aynı şekilde başta Türkiye ve İran olmak üzere uluslararası toplum tarafından kabul görmemiştir. BM

ve büyük güçler IKBY’i Bağdat’la görüşmelere çağırmıştır.

IKBY’nin 25 Eylül referandumu sonucu olası bağımsızlığı, siyasi zorluğun yanı sıra birçok hukuki sorunla da karşı karşıya kalmaktadır. Irak Kürt Bölgesi liderlerinin gerçekleştirdiği referandumun tarihsel arka planının ele alınmasıyla söz konusu 25 Eylül referandumu, Irak iç hukuku ve uluslararası hukuk açısından incelenme konusu olacaktır.

KUZey IRAK’TA YAPILAN REFERANDUMUN TARİHSEL ARKA PLANI

Osmanlı İmparatorluğu’ndan sonrası inşa edilen modern Irak Cumhuriyeti’nin en büyük sorunu Irak’ın kuzeyinde söz konusu olan Kürt hareketleri olmuştur. Kuzey Irak’taki Kürt hareketlerine tarihsel açıdan bakıldığında Barzani liderliğinde alınan bağımsızlık kararlarının Kürt devleti kurma yönündeki ilk girişim olmadığı ortaya çıkacaktır. I. Dünya Savaşı sonrasında Osmanlı İmparatorluğu Mezopotamya bölgesinde egemenliğini kaybedince, İngilizler söz konusu bölgede belirleyici bir rol üstlenmeye başlamıştır. Bu durumdan Irak Kürtleri yararlanmak istemiş ve Kürt devleti kurmak adına kuzeyde konumlanan bazı Kürt aşiretleri İngilizlerle temasa geçmiştir. Bağdat’ın Mart 1917 tarihinde İngilizler tarafından işgal edilmesiyle Kürtler ve İngilizler, Türklerin yardım ve destek isteklerine karşı koyma konusunda anlaşmışlardır.

3 Aynı yer.

4 “Umam el-Mutahida: Lan Naleb Eyu Devr Fi İstifta İstiklal Kurdistan el-İrak” (BM: IKBY’nin Bağımsızlık Referandum Kararına Herhangi bir Şekilde Rol Almayacağız), *Deutsche Welle*, <https://goo.gl/P94MKu>, (Erişim Tarihi: 20.08.2017).

5 “El-Umam el-Muthida Tulin Mokufuha Min ‘Şariyart’ el-İstifta Kurdistan” (BM IKBY’nin Referandum Meşruluğuyla Tutumunu Açıkladı), *Alsumaria News*, <https://goo.gl/ryY9ab>, (Erişim Tarihi: 16.08.2017).

6 “Türkiye: İstifta Kurdistan Gayir Mesul... vel Mantıka La Tahtemil” (Türkiye: Kuzey IKBY Referandumu Sorumsuzdur... ve Bölge daha Fazla Kaldıramaz), *Alarabiya*, <http://ara.tv/rht8f>, (Erişim Tarihi: 19.08.2017).

7 “İstifta İstiklal Kurdistan Beyn el-Tahadiyat el-Dahiliye vel Mahavuf el-Devliye” (IKBY İçerisinde ve Uluslararası Alanda Karşılaştığı Zorluklar), *Alrai*, <http://www.alrai-iq.com/2017/06/14/334649/0>, (Erişim Tarihi: 14.08.2017).

Böylece Kürtler İngilizlerin himayesi altına girmiştir. Fakat Kürtler, İngiliz planlarının kendilerinininkiyle uyuşmadığını anlayınca bu devlete karşı ayaklanmalar başlamıştır.

İngilizlerin Irak’taki varlığından rahatsız olan Kürt aşiretlerinin önde gelen isimlerinden biri olarak sayılan Şeyh Mahmut, 22 Mayıs 1919 tarihinde Türkiye’nin de desteğiyle Süleymaniye’de İngiliz askerlerini esir alarak bağımsız Kürt devleti kurma girişimlerinde bulunmuş; fakat bu isyan İngilizler tarafından bastırılmış ve Şeyh, Hindistan’a sürgün edilmiştir. Kürt aşiretleri Türklerle beraber İngilizlere başkaldırmaya başlamışlar ve bazı şehirleri İngilizlerin kontrolünden çıkarmayı başarmışlardır. Türk birliklerinin ilerlemesine karşı çıkmak ve elde ettikleri bölgeleri tekrar kontrol altında tutabilmek amacıyla İngilizler, Hindistan’a sürgün edilen Şeyh Mahmut’un tekrar Süleymaniye’ye dönmesine izin vermiştir. Daha sonraki dönemlerde Kürt aşiretleri arasındaki ilişkilerde güvensizliğin hâkim olması ve dış desteğin yetersizliğinden dolayı Kürtlerin İngilizlere karşı direnci büyük ölçüde kırılmıştır. Aşiretler arası ilişkilerin son derece güvenilmez zemininde, bir süre de olsa konumunu muhafaza etmeye çalışan Türk askerleri; İngilizlerin 1923 yılının Nisan-Mayıs aylarında düzenlediği bir karşı operasyon sonucunda Musul vilâyetinden çekilmek zorunda kalmıştır. İngilizler, Musul vilâyetinde kontrolü sağladıktan sonra Şeyh Mahmut’a karşı tavrı değiştirmişlerdir. Bunun üzerine Şeyh, tekrar Kürt devletini ilan etmiştir; ancak iki kez

kurmuş olduğu Kürt devletini, uzun bir süre devam ettirememiş ve kurduğu devlet İngilizler tarafından yıkılmıştır.

Şeyh Mahmut Berzenci, Türkiye’de ise Mustafa Kemal Atatürk Hareketi adı altında (Hareket-ül Kamaliye) bir ittifak kurmuş ve Türk askerlerinden önemli bir destek almıştır. Fakat bu desteğin kesilmesiyle birlikte dönemin İngiliz otoritelerinin rapor ve mektuplarından elde edilen bilgilere göre; Şeyh Mahmut, İngilizlere karşı mücadelesini sürdürmek adına Irak Araplarıyla yakın ilişki kurma yoluna gitmiştir.⁸ Kısacası Irak’ın kuzeyindeki Kürt hareketleri dış destekten yoksun olduğu için amacına ulaşamamıştır. Kuzey Irak Kürtleri, Irak Devleti’nin bir parçası olarak varlığını sürdürmeye devam etmiştir. Irak’ın krallık rejimi ve cumhuriyet dönemlerinde Kuzey Irak Kürtleri mücadelelerini sürdürmüşlerdir.

1963 yılına gelindiğinde Baas Partisi liderleri, bir darbe yaparak Abdülkerim Kasım Hükümeti’ne son vermişlerdir. Baasçılar Kürtlere özerklik hakkı tanımışlardır. Kuzey Irak’ta Kürt sorununu çözmek için Baas Partisi’nin ikinci adamı Saddam Hüseyin ile Molla Mustafa Barzani arasında görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerin bir sonucu olarak 11 Mart 1970 tarihli Özerklik Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmaya göre Kuzey Irak’ta Kürt topluluğuna üç ilde (Erbil, Süleymaniye ve Duhok) özerklik verildiği duyurulmuştur.⁹ 11 Mart 1970 tarihli Özerklik

⁸ Celili Celil, vd., *El-Harekel Kurdiye fil Asrıl Hadis* (Yeni Çağda Kürt Hareketleri), Beyrut Darul Farabi, 2013, s. 204.

⁹ Peter W. Galbraith, *Irak’ın Sonu Ulus Devletlerinin Çöküşü mü?*, çev. Murat İnceayan, Doğan Kitapçılık, İstanbul 2007, s. 144.

Antlaşması, Sovyetler Birliği desteğiyle tesis edildiği için, bir süre sonra ABD tarafından Kürtlere sunulan destek kesilmiştir. Bölgesel Kürt Yönetimi'nin bölgesel ve uluslararası alanlarda elindeki en önemli iki kozu olarak görülen Özerklik Antlaşması ve 1974 Özerklik Yasası, Bağdat'ta monarşinin yıkıldığı 1958 yılından bu yana Kürtlere en çok hak tanıyan belgeler olarak bilinmektedir. Bu anlaşmaya göre, Kürtlerin yoğun olarak yaşadıkları bölgede özerk yönetim uygulanacaktır. Bu özerk yönetim için öngörülen düzenlemeler, 4 yıl içinde gerçekleştirilerek 11 Mart 1974 tarihine kadar tüm antlaşma hükümleri yerine getirilmiş olacaktır.¹⁰

Kuveyt'in işgalinden sonra ise Kuzey Irak Kürt Bölgesi, de-facto federal devletini kurmuştur. Bu federe devlet, 2004 Geçici Irak Anayasası ve 2005 Kalıcı Anayasa'yla yasal meşruluğuna kavuşmuştur. Fakat bu süreç içerisinde önemli güvenlik ve siyasi sorunlarla karşı karşıya kalmış olan Irak'ın durumdan faydalanan ve sürekli olarak bağımsızlık konusunu gündeme taşıyan Kuzey Irak Kürt liderleri, tartışmalı bağımsızlık referandumunu gerçekleştirmişlerdir. 25 Eylül 2017 tarihinde gerçekleşen referandum, Irak iç hukuku ve uluslararası hukuk açısından birtakım hukuki zorlukla yüzleşmektedir.

25 EYLÜL REFERANDUMU'NUN İÇ HUKUK BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Irak'ın anayasal gelişimi ışığında ülkede benimsenen farklı anayasalar, toprak bütünlüğünün bozulmasına herhangi bir şekilde müsaade etmemiştir. Irak'ın ilk anayasası olan 1925 tarihli Kanuni Esasiye, hiçbir etnik ve dini gruptan bahsetmemiştir. Birçok değişikliğe maruz kalan bu anayasa, Abdülkerim Kasım tarafından krallık rejiminin yıkılmasıyla yerini 1958 Anayasası'na bırakmıştır. 1958 Anayasası, Irak'ı bir yandan Arap vatanının bir parçası diğer yandan da Arap ve Kürtlerin vatani olarak görmüştür. Türkmenlerden ve diğer etnik gruplardan herhangi bir şekilde bahsetmemiştir.¹¹ Daha sonra 1970 Geçici Anayasası'na getirilen bir değişiklikte Kuzey Irak'ta yaşayan Kürt topluluğuna önemli siyasi, ekonomik ve kültürel haklar tanınmıştır. 2003 yılında Irak'ın ABD liderliğindeki müdahale sonrası mevcut rejiminin yıkılmasıyla beraber bir geçiş dönemi yaşanmış ve Geçici Anayasa hazırlanmış, ardından 2005 yılında gerek siyasal sistemi gerekse etnik ve mezhepler grupları tanımlayan 2005 Anayasası tesis edilmiştir.

Anayasa tarihi bağlamında tesis edilen son hukuki metin olan 2005 Anayasası'nın 13. maddesinin birinci fıkrasına göre, bu anayasa Irak'ın en üstün yasası olup, istisnasız olarak Irak'ın her yerinde geçerlidir. İkinci fıkrasına göre ise, bu anayasasıyla

¹⁰ "Tesarul Eklimi vel Devli Fil Kadiye el-Kurdiye Fil Irak" (Irak Kürt Sorunda Bölgesel ve Uluslararası Etki), Silsilat el-Dirasat, *Merkez el-Arabi lil-Abhas ve Dirasat el-Siyasat*, Doha 2016. s. 20.

¹¹ 1958 Irak Anayasası 3. Madde, <http://www.iraqia.iq/view/85/>, (Erişim Tarihi: 10.08.2017).

bağdaşmayan yasalar çıkartılamaz. Bilindiği gibi bu anayasa, Kuzey Irak halkının demokrat ve özgür bir şekilde katılımıyla Irak halkı tarafından onaylanmış ve yürürlüğe girmiştir. 2005 Anayasası self determinasyon hakkına herhangi bir şekilde yer vermemiştir. Bunun yanı sıra toprak bütünlüğünün korunması yetkisini federal makamlara bırakmıştır. Fakat bununla beraber 2005 Anayasası, bazı belirsiz hükümler içererek bağımsızlığı teşvik etmiştir.

REFERANDUMUN İÇ HUKUK MOTİVASYONLARI

2005 Anayasası her ne kadar Irak halkının katılımıyla yazılmış ve onaylanmış olsa da bu anayasa ülkenin işgal edildiği dönemde istisnai bir ortamda yazılmıştır. Birçok konu üzerinde siyasi uzlaşının olmaması nedeniyle bazı hususlar bağlamında çekimser kalınmıştır. Irak’ta yaşayan toplulukların kendi kaderini tayin etme hakkı bu konuların başında gelir. Anayasa bu konuya olumlu veya olumsuz bir şekilde değinmemiştir. Irak’ın toprak bütünlüğüne ve bölünmezliğine açık bir şekilde yasaklar getirmemiştir. Buna ilaveten federe devletlere ve federe devlete dahil olmayan vilayetlere geniş yetkiler tanıyarak Irak’ta ayrılıkçı hareketleri teşvik etmiştir.

Söz konusu anayasada geçen en sorunlu husus, petrol ve doğalgazla ilgili düzenlemeler olmuştur. Petrol ve doğalgazın kullanımıyla ilgili gelirlerin dağılımı hususundaki hükümler birden çok yoruma açık

bir şekilde tezahür etmiş ve çelişkili olmuştur. Anayasanın 111. maddesine göre, Irak’ta bulunan petrol ve doğalgaz, çeşitli bölge ve vilayetlerde yaşayan bütün Irak halkının malıdır. Bu madde hükmüne göre, Kuzey Irak Bölgesi’ndeki petrol gelirinden sadece ilgili bölge değil bütün Irak halkı yararlanabilir. Dolayısıyla petrol ve doğalgaz kullanımının federal makamın yetkisine girdiği çok açıktır. Buna karşılık 112. maddenin birinci fıkrasına göre federal hükümet, mevcut yatlardan çıkarılan petrol ve doğalgaz yönetimini bölge hükümetleri ve vilayetlerle birlikte yapar. Elde edilen gelir ülkenin tamamında nüfus dağılımına göre adaletli bir şekilde Irak halkına dağıtılır. Bu madde hükmü ise, sadece mevcut petrol ve doğalgaz yatakları için geçerlidir.

Daha sonra keşfedilen yatlardan çıkarılan petrol kapsamındaki gelirler, Bağdat yönetimine ödenmemiştir. Ayrıca IKBY, birçok uluslararası petrol şirketiyle ihracat antlaşmaları gerçekleştirmiştir.¹² Petrol sorunu eski Irak Başbakanı Nuri el-Maliki döneminde zirveye ulaşmıştır. IKBY’nin çıkardığı petrolün gelirini Irak bütçesine göndermemesi nedeniyle merkezi hükümet, Erbil’e milli bütçedeki %17’lik payını ödememiştir.¹³ Buna karşılık Kuzey Irak, ekonomik bağımsızlığını kazanmak için çalışmaya başlamıştır. Kuzey Irak bölgesindeki memurların

12 Sean Kane vd., “Iraq’s Federalism Quandary”. *The National Interest*, 2012, s. 21. http://www.jstor.org/stable/42896437?seq=1#page_scan_tab_contents, (Erişim Tarihi: 10.08.2017).

13 “Maliki: Lam Nakta Revatb el-Muzaffin. Bel Kataana Hisat Eklim Kudistan Minle Muvzana” (Maliki: Memurların Maaşını Kesmedik. IKBY’in Bütçeden Payını Kestik), *Rudaw*, <http://www.rudaw.net/arabic/middleeast/iraq/171120168>, (Erişim Tarihi: 20.08.2017).

maaşlarının kesilmesi üzerine de Kürt Bölgesel Yönetimi yetkileri, Irak'la sadece teröre karşı savaş konusunda bağlantılarının olduğunu basına açıklamıştır.

IKBY'yi referanduma iten diğer önemli bir neden ise, 2005 Anayasası'nda kabul edilen federalizm sisteminin düzenli bir şekilde işlemlerini sağlayan Federal Meclis'in metinde düzenlenmesine rağmen; uygulamaya geçmemesidir. Bu tür devletlerde federe devletlerin merkezi hükümet karşısında eşit temsilini sağlamak adına yasama organları iki meclisten oluşur. Birincisi halkı doğrudan temsil eder; diğeri, federe devletlere merkez nezdinde temsiliyet sağlar. Irak örneğinde, anayasada yasamanın iki kanattan oluşması öngörülmüş olsa da federal meclis uygulamaya geçirilmemiştir. Federal meclis hükmünü düzenleyen anayasanın 65. Maddesine göre “federal meclis” adıyla bir yasama kanalı inşa edilecekti. Bu meclis, bölgeler kapsamında ve bir bölgeye dâhil olmayan vilayetlerin temsilcilerinden oluşturulacaktı. Bu meclisin düzenlenmesiyle ilgili işler millet meclisinin üçte iki onayıyla hayata geçirilecekti.¹⁴ Dolayısıyla Bağdat hükümeti ile IKBY'nin arasında vuku bulan sorunların birçoğu bu meclisin kurulmamasına dayanmaktadır. Sonuç olarak; Irak Merkezi Hükümeti ve Bölgesel Kürt Hükümeti arasında süregelen sorunlar tüm bu problemler, bağımsızlık referandumu kararının alınmasına ve

gerçekleşmesine yol açmıştır.

REFERANDUM KARARININ VERİLMESİ VE ANAYASA İHLALLERİ

2005 Anayasası, belirsiz ve çelişkili hükümler içermesine rağmen; Irak'ın bütünlüğünün korunması gerekliliğini öne sürerek, ülkenin bütünlüğünün korunmasıyla ilgili birçok hüküm içermektedir. 1. madde hükmüne göre; bu anayasa Irak'ın bütünlüğünü garanti eder. Ayrıca 67. ve 109. maddelerine bakıldığında Irak'ın ülke bütünlüğüyle ilgili kararların sadece bölgeler veya vilayetler tarafından verilmediği çok açıktır. 67. maddeye göre cumhurbaşkanı; devletin başkanı olup, vatanın sembolüdür. Ülkenin egemenliğini temsil eder. Anayasaya bağlılığı teminat altına alır. Irak'ın bağımsızlığının, egemenliğinin ve toprak bütünlüğünün anayasa hükümlerine uygun olarak korunması için faaliyet gösterir. Ayrıca, Anayasa'nın IV. bölümü “Federal Makamların Görev Alanları” başlığı taşımaktadır. 109. madde hükmüne göre; federal otoriteler Irak'ın birliğini, bütünlüğünü, bağımsızlığını ve demokratik federal düzenini korur. Bu madde hükmü çok açık ve net bir şekilde Irak'ın toprak birliğinin korunmasını federal otoritelerin münhasır yetkileri arasında saymıştır. Dolayısıyla, herhangi bir topluluğun ve bölgenin toprak bütünlüğünü zedeleyen eylemi anayasa aykırı olması gerekçesiyle geçersiz sayılacaktır. Kuzey Irak Kürt Bölgesi'nin son bağımsızlık referandumu kararı anayasaya aykırı olduğu için reddedilmeye mahkûmdur.

¹⁴ Atir İdris Abdulzahra, *Mustakbel el-Tecrübel el-Dusturiye Fil Irak* (Irak'ta Anayasa Tecrübesinin Geleceği), Dar ve Mektebtul Basayir, Beyrut 2011, s. 185.

Dolayısıyla bu karar sonucunda gerçekleşen referandumun herhangi bir hukuki değeri yoktur.

IKBY Parlamentosu tarafından kabul edilen ve halka sunulmamış olan Bölgesel Anayasa taslağının 7. maddesinde Irak’ın toprak bütünlüğü koşullu bir şekilde kabul etmiştir. Bu madde hükmüne göre “Irak Kürdistan halkının kendi kaderini belirleme hakkı vardır. Federal anayasada benimsenen demokrat federal, parlamenter, çoğulcu ve bireysel insan haklarına uyulduğu müddetçe kendi özgür iradesiyle Irak’ta federe devlet olmayı kabul etmiştir.” maddesi yer alır. Bu maddede esas alınması gereken, 2005 Anayasası’na aykırı olmasına karşın dolaylı bir şekilde bağımsızlığın meşru olmadığını ortaya koymasındır. Çünkü Irak devleti, 2005 Anayasası’ndan beri benimsenen bu ilkelere özen göstermiştir. Kuzey Irak Kürt Bölgesi ile Bağdat Hükümeti arasında yaşanan petrol geliri sorununu bağımsızlık için gerekçe göstermek doğru olmayacaktır. Çünkü böylesi bir sorunun yargı yoluyla çözülmesi mümkündür. Buradan hareketle bağımsızlığın sadece 2005 Irak Anayasası’na değil Kuzey Irak Kürt Bölgesi Anayasası’na da aykırı olduğunu söylemek mümkündür.

Federal devletlerde, iki ayrı yönetim alanında çok sayıda iktidar merkezi bulunur. Bu iktidar merkezleri, kendi alanlarına giren faaliyetleri gerçekleştirmek için gerekli organları kurar. Söz konusu devletlerde, farklı iktidar merkezlerinin bulunmasının muhakkak sonucu olarak federal yüksek mahkeme bulunur. Federasyonda, federal devlet ile federe devletler arasında yetki paylaşımı

olduğuna göre bir federal sistemde, gerek federal devlet ile federe devletler arasında, gerekse federe devletlerin kendi arasında uyuşmazlıkların ortaya çıkması kaçınılmazdır. Uyuşmazlıkların ortaya çıkmasını engellemek ve çıkan uyuşmazlıkları ortadan kaldırmak için yargı mekanizmasına ihtiyaç duyulur. 2005 Anayasası, federalizm ilkesine uygun olarak Federal Yüksek Mahkeme’yle ilgili 90, 91, 92, 93 ve 94. maddelerde hükümler düzenlemiştir. Anayasa’nın 92. maddesinin 1. fıkrasına göre Federal Yüksek Mahkeme mali ve idari bakımından bağımsız tüzel kişiliğe sahiptir. Mahkeme üyeleri yüksek yargı kurulu tarafından belirlenir. Fakat üyeler İslam fıkıh ve hukuk uzmanlarından oluşmalıdır. Millet Meclisi üye sayısının 2/3 çoğunluğu alınarak çıkartılacak bir yasayla üye sayısı, nasıl seçilecekleri ve mahkemenin işleyiş şekli belirlenir.

Federal Yüksek Mahkeme’nin yetkileri 93. maddede şu şekilde düzenlenmiştir: Federal Hükümet ile bölgesel hükümetler, vilayetler, belediyeler ve yerel idareler arasındaki anlaşmazlıkları hükme bağlar. Kuzey Irak Kürt Bölgesi, daha önce 2005 Anayasası’ndaki anlaşmazlıkların giderilmesinin Federal Yüksek Mahkeme tarafından yapılmasını kabul etmiştir. Dolayısıyla, bağımsızlık referandumu konusunda da önce Federal Yüksek Mahkeme’ye başvurulması gerekir. Aksi takdirde anayasa çiğnenmiş olacak ve bu eylemden doğan sonuçların sorumluluğu ortaya çıkacaktır.

Yukarıda anılanlara ilaveten 7 Haziran 2017 tarihinde Barzani

liderliğinde alınan bağımsızlık referandumu yapma kararı bizatihi hukuki açıdan tartışmalıdır. Zira Kuzey Irak Anayasası'nın 4. maddesine göre, Kuzey Irak Bölgesi, halkının kaderini ilgilendiren konularda karar verme mercidir. Ayrıca, böyle bir kararın parlamento onayı olmadan ve iki yıldan beri cumhurbaşkanlığı görevi bitmiş bir cumhurbaşkanı tarafından alınması, kararın Kürt Bölgesi Anayasası'na aykırı olduğunu ortaya koymaktadır. Nitekim bu karar yetkili makam olan Kürt bölgesinde yaşayanların temsilcileri tarafından alınmamıştır. Kuzey Irak Kürt Parlamentosu 2015 yılından beri aksamış bir durumdadır. Siyasi anlaşmazlıklardan dolayı herhangi bir siyasi eylem gerçekleştirememektedir. Parlamento üyelerinin onayı olmadan bu kadar önemli bir kararın alınması hukuk devleti ve Barzani'nin sürekli olarak ileri sürdüğü demokrasi ilkelerine tamamen aykırı bir durumdur.

REFERANDUMUN DİĞER ETNİK GRUPLARA ETKİSİ

IKBY içerisinde yer alan illerin (Erbil, Süleymaniye ve Duhok) dışında kalan ancak söz konusu etnik unsurları içinde barındıran Kerkük'ün merkezi, Musul ve Diyala'nın bazı ilçeleri tartışmalı bölgeler olarak kabul edilmiştir. Bağımsızlık referandumu kararında dikkat çeken önemli husus, bu kararın Bağdat Yönetimi ile IKBY arasındaki çekişmeli bölgeleri de kapsayacak olmasıdır. Bu bölgelerde Kürtlerin yanı sıra Türkmen ve Araplar yaşamaktadır. Bu durum,

söz konusu tartışmalı bağımsızlık referandumu kararı sorununa başka bir boyut kazandırmaktadır. Bu bölgelerin başında Kerkük şehri bulunmaktadır. Asırlarca Türkmen şehri olarak kabul edilen Kerkük, stratejik öneme sahip olmasının yanı sıra hammadde kaynakları açısından da başka bir ehemmiyet taşımaktadır. 20. yüzyılda petrolün önem kazanmasıyla Kerkük'ün önemi daha fazla artmıştır.

Günümüzün en önemli meselelerinden biri doğal kaynaklardan özellikle petrol ve doğalgaza sahip olmak ve bunları, sahip olmayan bölgelere sorunsuzca ulaştırmaktır. Bugün Kerkük şehri Irak petrollerinin %15'ine sahiptir, geriye kalanının %75'i de Basra bölgesinde bulunmaktadır.¹⁵ Kürtler, Kerkük'ü Bölgesel Kürt Yönetimi içerisine almayı talep ederken Türkmenler ise Kerkük'ün Kürt Yönetimi'ne bağlanmasına karşı çıkmışlardır. Kerkük'le diğer Türkmen bölgelerinden oluşan bir federe devlet tesis etme ve Kerkük'ün Bağdat'a bağlı özel bir statüde olması yönünde talepleri olmuştur. Kerkük'te yaşayan Araplar da söz konusu ilin herhangi bir şekilde Kürt Bölgesi'ne bağlanmasını istememektelerdir. 2005 Anayasası hazırlandıktan sonra halka sunulmuş ve halkın çoğunluğunun kabulüyle yürürlüğe girmiştir. Kerkük'te 2005 Anayasa referandumu sonuçları: Toplam 542.688 seçmenin 341.426'sı anayasada evet oyu verirken hayır oyu verenlerin sayısı 201.262 olmuştur. Evet oyu verenlerin oranı %62.91'yken

15 Grant Bishop-Anwar Shah, "Fiscal Federalism and Petroleum Resources in Iraq", *Andrew Young School of Policy Studies*, Georgia State University 2008, s. 6, <http://icepp.gsu.edu/files/2015/03/ispwp0826.pdf>, (Erişim Tarihi: 08.08.2017).

hayır oyu verenlerin oranı %37.09 olmuştur.¹⁶

Söz konusu anayasanın 140. maddesine göre, Kerkük’ün statüsünün 31 Aralık 2007 tarihine kadar yapılacak bir halk oylamasıyla belirleneceği ifade edilmiştir. Kürtler 2003 yılından itibaren planlanan halk oylamasında Kerkük’ün Bölgesel Kürt Yönetimi’ne bağlanmasına uğraşmaları ve Kerkük’ün demografisini değiştirmek için yaptıkları nüfus yerleştirmeleri sebebiyle 2005 Anayasası’nda öngörülen referandum gerçekleşmemiştir. Anayasa’nın bu maddesine göre Federal Irak Hükümeti Kerkük’te Baas rejimi döneminde yaşanan demografik değişimi eski haline getirilecektir. Kerkük’e göç ettirilen Arapların eski yerlerine dönebilmeleri için gerekli tazminat ödenecektir. Türkmenler ve Kürtler eski yerlerine iade edilecektir.

Bölgesel Kürt Yönetimi, 2003 yılından sonra binlerce Kürt ailesini başka yerlerden Kerkük’e yerleştirmiştir. Futbol stadyumlarını dahi yoksul Kürt aileleriyle doldurmuş olmalarına rağmen bu iddialar yalanlanmaktadır. Kürtlerin başka şehirlerden Kürt ailelerini getirtip Kerkük’e yerleştirmesi 140. madde hükmünün uygulanmamasında büyük rol oynamıştır. Kerkük’ün statüsünün tartışılması, 140. madde hükmünün uygulama tarihi geçtikten sonra Irak medyasının gündeminden düşmüştür. Fakat 2014’te terör örgütü DEAŞ’ın, Irak’ın Musul ve Selahaddin şehirlerine girmesiyle durum tamamen değişmiştir. Barzani ve diğer KDP

liderleri DEAŞ’ın Irak’a girmesini fırsat bilerek bağımsızlıklarını ilan etmeye çalışmaktadırlar. 7 Haziran 2017 tarihinde alınan bağımsızlık referandumu kararıyla gerçekleştirilen 25 Eylül referandumu IKBY’nin (Erbil, Süleymaniye ve Duhok) yanı sıra Kerkük başta olmak üzere diğer çekişmeli bölgelerde gerçekleştirilmiştir. Fakat statüsü henüz belli olmamış bir bölgede referandumun yapılması 2005 Anayasası hükümlerine aykırı olmaktadır. Bölge halkının katılmadığı bir referandumun sonuçlarının ne kadar geçerli olacağı da başka bir tartışma konusudur. Kerkük ilinin yanı sıra Erbil’in düzenlediği referandum başka illere idari olarak bağlı olan diğer çekişmeli bölgelerde gerçekleştirilmiştir. Bağdat’tan ayrılma adına gerçekleştirilen referandumla ilgili görüşmelerin bir sonuca varmaması halinde tartışmalı bölgelerde bir iç savaşın vuku bulması ihtimal dahilindedir. Nitekim, Irak Başbakanı Haydar el-İbadi, bölgede bulunan vatandaşları korumak amacıyla askeri müdahalede bulunacaklarını açıklamıştır.

DEAŞ terör örgütünün Musul topraklarında hezimete uğramasının ardından gelen siyasi süreç, 2003 yılından sonra yaşanan süreçle büyük ölçüde benzerlik göstermektedir. Başka bir ifadeyle Irak, DEAŞ sonrası yeni yapılandırılmaktadır. Bu yeniden yapılanma süreci sadece devletin siyasi yapısını değil; etnik, sosyolojik ve dini yapısını da şekillendirilme anlamını taşımaktadır. Terör örgütünün Irak’a girmesi sonucunda, ülke nezdinde en büyük zararı görmüş olan Sünni

16 2005 Irak Kalıcı Anayasasının Referandum sonuçlarının onaylandığını gösteren belgeden alınmıştır.

Arap ve Türkmenler bu süreçte de yok sayılmaya çalışılmaktadır. Buna göre bir taraftan Sünni Arap bölgeleri DEaş terör örgütü tarafından kontrol edilirken; diğer taraftan peşmerge güçleri Kerkük ilinde Türkmen nüfusun azınlık olarak sayılması adına birçok faaliyete girişmiştir.

Hukuki statüsü henüz belli olmayan tartışmalı bölgelerin IKBY'e bağlanabilmesi için atılan adımlar artık göz ardı edilemeyecek derecede bir ciddiyet kazanmaktadır. Söz konusu faaliyetler daha önce gizli veya dolaylı bir şekilde yapılırken bugün oldukça açık bir şekilde hayata geçirilmektedir. Bu durum Kürt partilerinin tek taraflı olarak, Kerkük ilinde IKBY bayrağı asmaları şeklinde tezahür etmektedir. Modern Irak tarihi boyunca ülkenin bütünlüğü, demokrasi ve konuştukları dil kapsamındaki haklarını söylemin ötesine taşımayan Irak Türkmenleri ise Barzani liderliğinde alınan bağımsızlık kararının anayasaya uygun olmadığını belirtmişler ve referanduma herhangi bir şekilde katılmamışlardır. Irak Türkmen Cephesi, Bölgesel Kürt Yönetimi bayrağının Kürt Partiler tarafından Kerkük'te asılmış olması ve tartışılan bağımsızlık referandumunun ardından; Bağdat yönetiminden bu anayasal ihlallere karşı tedbir alınmasını talep etmiştir. Bağdat yönetimi, Kerkük valisini referandumu desteklemesi nedeniyle görevden almıştır. Ayrıca bu bölgelerde merkezi yönetime bağlı olan güvenlik güçlerinin yeniden yayılması üzerine petrol alanlarının Bağdat yönetimine teslim edilmesi yönünde karar almıştır. Irak Türkmenleri sürekli bir şekilde Kerkük ilinin kardeşlik ve dostluk ili olması

gerektiğini ileri sürseler de Kerkük'ün herhangi bir bölgeye bağlanmasına her zaman karşı olmuşlardır.¹⁷

Bu bağlamda Türkmenler, Kerkük'ün anayasa çerçevesinde bölgesel bir devlet niteliğinde olması yönünde bir öneride bulunmuşlardır. Bu öneri aslında bu bölgede yaşayan Arapların yanı sıra Kürtler tarafından da kabul görmüş bir çözüm yoluydu. Sünni Araplar ise, DEaş terör örgütünün Musul'a ve diğer Sünni bölgelerine girmesiyle birlikte mülteci konumuna düşmüş olup; siyasi rolleri çerçevesinde eskisine nazaran oldukça zayıf bir konumda kalmışlardır. Son bağımsızlık referandumu kararına karşı siyasi yönü ağır basan Sünni Arap güçlerinin tutumu Türkmenlerinkinden pek farklı olmamıştır. Güçler Koalisyonu lideri Selim el-Cuburi, Bağdat yönetimi ile IKBY arasında vuku bulan sorunların anayasa çerçevesinde çözülmesini talep etmiştir.¹⁸ Dolayısıyla karmaşık etnik yapıya haiz bölgelerde referandumun yapılması sağlıklı ve meşru olmayan bir eylemdir. Böylesi bir eylemin iç çatışmayla son bulması, yüksek bir ihtimal dahilindedir.

Kerkük İl Meclisi'nde yer alan Kürt üyeler, 29 Ağustos 2017 tarihinde IKBY bayrağını devlet kurumlarına asma hükmüne benzer bir şekilde tek taraflı olarak Kerkük ilinin de referanduma katılması yönünde bir karar almışlardır. Bu kararın, Türkmen

17 "El-Cebhe el-Türkmeniye Tatalibul Hukume vel Barlaman Bitihad 'Hatavat Melmusu' Zıd İstifa Kurdistan" (Irak Türkmen Cephesi Parlamento ve Irak Yönetimi'nin IKBY referandumuna Karşı "Ciddi İcraata" Bulunmasını Talep Etmektedir), *Alsumaria News*, <https://goo.gl/S2WBBL>, (Erişim Tarihi: 20.08.2017).

18 "Hel Yumesil Mevkuf el-Sunne?" (Sünniler Temsil Etmekte midir?), *Babil* 24, <https://goo.gl/V1JRVr>, (Erişim Tarihi: 19.08.2017).

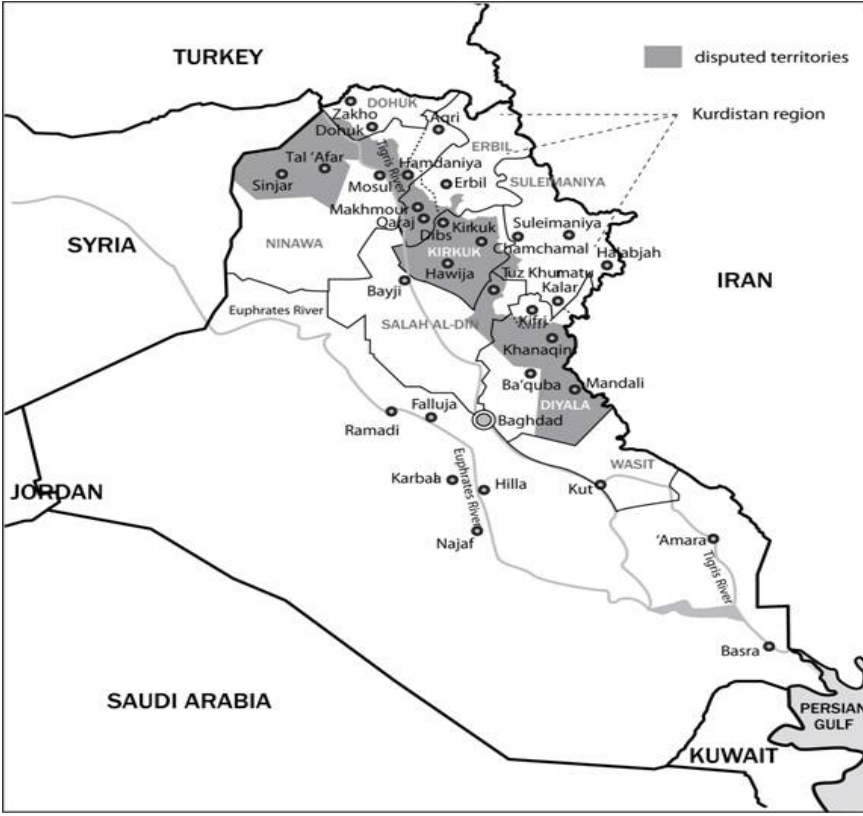
ve Araplar tarafından şiddetli bir şekilde kınanmasının yanı sıra; merkezi hükümetten yasal olmayan bu tür kararlara karşı tedbirler alınması gerektiği belirtilmiştir. Irak Türkmen Cephesi Yardımcısı ve Irak Millet Meclisi üyesi Hasan Turan yaptığı bir açıklamada bu kararın anayasaya aykırı olduğunu belirtmiş ve şu ifadeleri kullanmıştır: *“Kerkük İl Meclisi’nde yer alan Kürt grubu kentteki kardeşlik ruhundan gittikçe uzaklaşmakta ve bu karar yeni sorunlara yol açmaktadır. İbadi acilen devreye girmelidir. Ayrıca, Turan Anayasası’nın koruyucusu olan cumhurbaşkanının acilen müdahalede bulunması gerekmektedir.”*¹⁹ 2005 Anayasası’na göre cumhurbaşkanı; devletin başkanı olmasına ek olarak millet birliğinin sembolüdür. Bundan ötürü ülkenin egemenliğini temsil eder; anayasaya bağlılığı teminat altına alır; Irak’ın bağımsızlığı, egemenliği ve toprak bütünlüğünün anayasa hükümleri doğrultusunda korunması adına faaliyet gösterir.

Barzani liderliğinde alınan bağımsızlık referandumu ve Kerkük İl Meclisi üyelerinin referanduma katılma yönünde verdikleri kararların anayasaya aykırı olması gerekçesiyle cumhurbaşkanının acil bir şekilde gerekli icraatta bulunması gerekmektedir. Aksi takdirde cumhurbaşkanı sorumluluğunu yerine getirmemiş olacak, bu da görevini ihlal ettiği anlamına gelecektir. Dolayısıyla hukuki sorumluluklarla karşı karşıya kalacaktır.²⁰ Aşağıdaki haritadan anlaşıldığı üzere tartışmalı bölgeler

aslında Türkmenlerin yoğunlukla yaşadığı bölgelerdir. Bu bölgelerin her geçen gün yeni sorunlarla yüzleşmesinin bir sonucu olarak, söz konusu bölgelerde özellikle Kerkük ilinde anayasa ve diğer kanunlara aykırı şekilde tezahür eden birçok eylem yapılmış ve bir o kadar da karar alınmıştır. Bu durum Bağdat hükümetinin yetersiz kaldığının önemli bir göstergesidir. Fakat burada yaşayan Türkmenlerin haklarının savunulması sadece Irak Anayasası çerçevesiyle sınırlı kalmamakta, diğer uluslararası belgeler aracılığıyla da korunmaktadır. Dolayısıyla Türkmenler açısından iç hukuk bağlamında kendi haklarını koruyamadıkları durumlarda; uluslararası kurum ve kuruluşlara başvurma hakkı doğacaktır. Nitekim 2003 yılı sonrası Kerkük, Musul, Diyala ve Selahaddin’de yaşayan Türkmenler; demografik değişim çabalarından ötürü yapılmış ve yapılmakta olan birçok eylemle karşı karşıya kalmışlardır. 25 Eylül 2017 tarihinde IKBY tarafından gerçekleştirilen referandumla ilgili olarak Türkmenlerin yanı sıra Arapların yaşamakta olduğu bölgelerin Kürt bölgesine bağlanması, diğer bir deyişle “Kürt devleti”ne ilhak edilmesi tehlikeli bir adım olarak nitelendirilmektedir.

19 “Turan: Hiçbir Yasal Zemini Olmayan Bu Kararı Tanımıyoruz”, *Türkmeneli TV*, <https://goo.gl/ChK6bx>, (Erişim Tarihi: 02.09.2017).

20 Irak Anayasası’nın 67. Maddesi, <http://www.iraqja.iq/view.77/>, (Erişim Tarihi: 02.09.2017).

Harita 1: IKBY Tarafından Kürt Bölgesi Olduğu İddia Edilen Tartışmalı Bölgeler

Kaynak: "Violence Against Minority Communities in Nineveh Province's Disputed Territories" <https://www.hrw.org/report/2009/11/10/vulnerable-ground/violence-against-minority-communities-nineveh-provinces-disputed>, (Erişim Tarihi: 02.09.2017).

ULUSLARARASI HUKUK BAĞLAMINDA BAĞIMSIZLIK REFERANDUMUNUN İNCELENMESİ

IKBY'nin 25 Eylül 2017 tarihinde gerçekleştirdiği referandum, iç hukuka aykırı olmakla birlikte uluslararası hukuk kapsamında da büyük hukuki sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Bu sorunların başında gelen Kürt liderlerin ileri sürdüğü self determinasyon ilkesi, böyle bir bağımsızlığa hizmet etmekten uzaktır. Self determinasyon ilkesinin

devlet kurmakta bir gerekçe olarak gösterilmesi birçok koşula bağlıdır. Ayrıca, bu ilke uluslararası hukuk açısından birden fazla anlama sahiptir. Bununla beraber, ayrılma hakkı taşıyıp taşımadığı tartışma konusudur. Bu ilkenin uluslararası hukukta tartışılması sömürgelerin sona erdirilmesiyle ilişkilendirilmektedir. Halkların özgürlüğü, mevcut devletlerin veya hukuki kurumların varlığını ve bağımsızlığını korumak için sömürge altında olan halklar tarafından ileri sürülmüştür. Self determinasyon ilkesi sömürge halklarının sömürgeci kurtulmak adına en önemli sloganı haline gelmiştir. Bu ilke, uluslararası belgelerde geçmesine rağmen içeriği açısından devletler arasında bir uzlaşa bulunmamaktadır.

Self determinasyon, uluslararası dengiyi bozabileceğine yönelik

kuşkulardan ötürü devletlerin sıcak bakmadığı bir husustur.²¹ Ayrıca devletlerin parçalanma, hükümetlerin ise ihtilal korkusu nedeniyle çekindikleri bir kavram olan self determinasyon, uluslararası alanda da çok sınırlı bir şekilde kullanılmaktadır. Farklı şekillerde tanımlanmış olan self determinasyon ilkesi aslen içsel ve dışsal olmak üzere iki şekilde ortaya çıkmaktadır. İçsel yani devletin teşkilatlanmasıyla ilgilidir. Bir devletin istediği yönetim biçimini seçmesidir. Başka bir ifadeyle yaşadıkları sistemin sosyal ve siyasal yapısını etkilemek için nüfusun tüm kesimlerinin karar vermesidir. Self determinasyonun bu anlamı azınlıklar için büyük bir önem arz etmektedir.²² Bu anlamıyla IKBY’deki duruma bakıldığında burada yaşayan Kürt toplumu kendi iradesiyle özgür bir şekilde kendi kaderini federe devlet olmak yolunda tayin etmiştir. Ayrıca, Irak’ın kuzeyinde kendi hükümetini seçme ve yönetme hakkına sahip olmuş bir durumdadır.

Self determinasyon ilkesinin asıl tartışma konusunu oluşturan ikinci şekli, bir halkın devlet kurmak da dâhil olmak üzere istediği devlete bağlı olmasıdır. Başka bir ifadeyle bir halkın, herhangi bir baskı olmadan kendi geleceğini, uluslararası statüsünü belirleyerek, kendi devletine ve egemenlik haklarına sahip olmasıdır.²³ Self determinasyonun bu anlamı

üzerine devletler arasında fikir birliği yoktur. Bazı uluslararası hukukçular bunun sömürge altında olanlar için geçerli olduğunu ileri sürerken bazıları egemen devlette yaşayan herhangi bir halk tarafından da kullanılması gereken bir hak olduğunu savunmaktadır. Self determinasyon ilkesinin kapsamı ve anlamı üzerinde farklı yorumların olmasından dolayı ve sömürgeci ülkelerin baskısından dolayı bu ilke Milletler Cemiyeti Misakı’nda benimsenmemiştir. Milletler Cemiyeti döneminde sadece Çekya, Macaristan ve Polonya’nın kuruluşunda yararlanılan dışsal self determinasyon ilkesi BM Antlaşması’yla uluslararası hukuka girmiştir. Antlaşmanın 1. maddesinde uluslar arasında eşit haklar ve halkların self determinasyon ilkesine saygı temelinde dostane ilişkiler geliştirmekten söz edilmekte, 55. maddesinde de benzer ifadeler geçmektedir. Bu hükümler BM’nin self determinasyonu benimsemesini haksız bir ilke olarak görmektedir. Bunun yanı sıra ilkede “halk” terimi konusunda açık değildir. Büyük olasılıkla halk kavramının açıklanamamasının sebebi ise bu ilke hakkında siyasi uzlaşımın olmamasındandır. Dolayısıyla halk kavramının belirsiz bırakılması self determinasyon ilkesini bir bağımsızlık olarak savunanlarla savunmayanları razı etmek olmuştur. Halk kavramı farklı şekillerde yorumlanmaya açık bir husustur. Bu kavramın anlamının amaç ve bağlama göre değişebileceğini söylemek en gerçekçi yaklaşım olacaktır.

Halk kavramının belirsizliğinin yanı sıra, hangi halkların bu ilkeden yararlanabilmesi önemli bir soru

21 Doğan Kılınç, “Self Determinasyon İlkesinin Azınlıklar Açısından Değerlendirilmesi”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı: 12, No: 1-2, 2008, s. 954, http://webftp.gazi.edu.tr/hukuk/dergi/12_36.pdf, (Erişim Tarihi: 16.08.2017).

22 Mesut Çelik, “Kendi Geleceğine Belirleme İlkesi Bağımsızlık Hakkı”, *Ankara Barosu Dergisi*, 2015, Sayı: 2, s. 202, <http://www.ankarabarusu.org.tr/siteler/ankarabarusu/tekmakale/2015-2/06.pdf>, (Erişim Tarihi: 09.08.2017).

23 Kılınç, a.g.m., s. 958.

olarak karşımıza çıkmaktadır. BM Şartı'nın birinci maddesindeki hükme dikkat edildiğinde bu ilkenin sömürge hakları tarafından kullanılmasının arzu edildiğini söylemek mümkündür. 1. madde, örgütün amacını belirlerken devletler arasında iyi ilişkiler sağlamakla ilişkilidir. Yani mevcut devletlerin veya sömürgeci devletlerin devletlerin içişlerine müdahale edilmemesi ve özgür yönetimlerine saygı gösterilmesi şeklinde yorumlanabilir. Yani bu maddede benimsenen self determinasyon ilkesiyle egemen bir devletin başka devletler karşısında egemenliğinin korunması istenmiştir. Bunun aksini söylemek uluslararası alanda ulaşılması amaçlanan istikrarla bağdaşmayacaktır. Zira 55. maddede dostane ilişkilerden bahsedilerek istikrara vurgu yapılmaktadır. Dolayısıyla 1. ve 55. madde hükümleri, Kuzey Irak bölgesinin bağımsızlık amacına hizmet etmekten uzaktır. Ayrıca, IKBY'nin bu madde hükümlerini bağımsızlık şeklinde yorumlaması söz konusu hükümlerin amacına ters düşecektir.²⁴

Şartın XI. ve XII. bölümleri vesayet sisteminin düzenlemesine ayrılmıştır. XI. bölümü sömürge yönetimine ilişkin konuları düzenlemiştir. 73. madde, sömürge halkının sosyal ve siyasal bakımdan kendi tedricen geliştirilmesini amaçlamaktadır. XII. bölüm "Vesayet Rejimi" başlığını taşımaktadır. 76. maddesi ile, vesayet altındaki hakların sosyal ve siyasal bakımdan destek sağlanması amaçlanmaktadır. Dolayısıyla burada hukuki bir kurum olarak tanınmış devletlerin geliştirilmesi

hedeflenmektedir. 1. ve 55. madde hükümleri, XI. ve XII. bölümlerinde geçen hususlarla birlikte ele alındığında bu ilkenin sömürge altındaki halklar dışında kalan halkların ayrılma hakkına sahip olmadıkları yorumuna açıklık getirmektedir.

KDP'nin sunduğu Kürt Bölgesi Anayasa taslağından anlaşıldığı üzere Irak Kürtleri kendilerini bir halk olarak ileri sürmekteledir. Böylece, Irak iç hukukuna göre (özellikle 1958 Anayasası ve 1970 Anayasası) Kuzey Irak'ta yaşayan Kürtlerin bir halk olduğunu kabul etmektedir. 2005 Anayasası Kuzey Irak Kürt bölgesine federe devlet olma hakkını vermiştir. Ayrıca, Kürtlerin ekonomik ve kültürel haklarını tanımıştır. Dolayısıyla Kuzey Irak Bölgesi'ni bir halk olarak nitelemek veya bir halk olma yönünde adımlar attığını söylemek yanlış olmaz. Kuzey Irak Bölgesi Parlamentosu'nda kabul gören IKBY Anayasası'nın 5. maddesinde "Irak Kürdistan halkı Kürt, Türkmen, Arap, Keldani, Asur, Süryani ve diğer Kürdistan vatandaşlarından oluşur" ifadesi geçmiştir. Bu madde, Kuzey Irak'ta yaşayan farklı toplulukları Kürdistan halkı olarak nitelemiştir.

Anayasa'ya göre halk kabul edilmesine rağmen Kuzey Irak Kürtleri arasında daha önce birçok iç savaş yaşanmıştır. Birçok Kürt bu savaş ve çatışmalar sonucu hayatını kaybetmiştir. Bunun yanı sıra 2006 yılına kadar Kuzey Irak Kürt bölgesi Erbil ve Süleymaniye merkezli olmak üzere ikiye ayrılmış bir durumdaydı. KYB Süleymaniye şehri yönetiminden sorumlu iken Erbil ve Duhok illeri KDP tarafından idare edilmekteydi.

²⁴ İlyas Doğan, *Devletler Hukuku*, Astana Yayınları, Ankara 2016, s. 253

21 Ocak 2006 tarihinde iki parti Kürt bölgesinin idaresi üzerinde önemli bir antlaşmaya varmışlardır. KYB Irak Cumhurbaşkanlığı görevi karşılığı Kuzey Irak Cumhurbaşkanlığını KDP’ye bırakmıştır. Dolayısıyla, Kürtlerin Irak’taki varlığını Arap ve Türkmenlerden farklı bir topluluk olarak kabul etmemek gerçeklere aykırı olacaktır. Fakat self determinasyon ilkesinde söz konusu olan haklarda aranan şartları taşıyıp taşıyamaları tartışmaya açıktır. Kürt Bölgesi Anayasası projesi her ne kadar Irak Kürtlerini bir halk olarak nitelemiş olsa bile Kürtleri bugün kendi aralarında Süryani ve Kurmanci olmak üzere ikiye ayırmış durumdadır. 2003 yılından sonra Kürtler kendi içlerinde kültürel ve siyasal farklılıkları bertaraf edememelerine rağmen Bağdat hükümetine karşı tek bir halk olma tavrı sergilemeye çalışmışlardır. Ayrıca, dikkat edilmesi gereken bir diğer husus da Irak Kürtlerinin bağımsızlık özlendlerini anayasada belirtmeleridir.²⁵

IKBY’de yaşayan Kürt topluluğu, kendisinin bir halk olduğunu söyleyerek kendi kaderini tayin etme hakkının bulunduğunu ileri sürmektedir. Ayrıca, IKBY’nin bağımsızlık için gösterdiği gerekçelerden biri de tarihsel mağduriyettir. Kürtler, Baas rejimi döneminde Kuzey Irak’ta büyük katliamlara uğramışlardır. Fakat böyle bir iddianın herhangi bir hukuki dayanağı yoktur. Zira söz konusu tarihi mağduriyet insan hakları çerçevesinde değerlendirilmelidir. Dolayısıyla bunun sonucuna göre önlem ve tedbirler alınmalıdır. Öğretide baskı altında

yaşayan veya kimliği inkâr edilen toplulukların kendi kaderini tayin etme hakkı olduğunu ileri sürenler de bulunmaktadır. 2003 yılından sonra Irak hükümetinde Kuzey Irak Kürt halkının temsili eşit bir şekilde sağlanmıştır. Ayrıca, Kuzey Irak Kürt bölgesinde yaşayan Kürtlere siyasal, medeni, kültürel ve ekonomik haklar tanınmıştır.

Kabul gören genel yoruma göre, self determinasyon ilkesi bağımsızlık için bir hak olarak sömürge halkı tarafından bir kere kullanılır. Aksi takdirde böyle bir hakkın birden fazla kez sömürge altında olmayan halklar tarafından kullanılması yeni devletlerin ortaya çıkmasına neden olacaktır. Böylece, uluslararası alanda barış ve güvenlik sağlanması zorluklarla karşı karşıya kalacaktır. Burada Kuzey Irak Kürt halkı, 2005 Anayasası’nda kendi kaderini Irak’ta bir federe devlet olmak şeklinde belirlemiştir. Kuzey Irak Kürt bölgesinin bağımsızlık girişiminde bulunması diğer etnik ve dini grupları birer devlet kurmaya teşvik edecektir. Özellikle böyle bir bağımsızlıktan en çok etkilenecek olanlar ise Türkmenlerdir. Bölgeleri, IKBY ile Bağdat arasında paylaşım konusu olacaktır. Böylece Türkmenlerin kimliği tehlikeye girecek, siyasal ve kültürel hakları da büyük bir mağduriyete uğrayacaktır.

Self determinasyon ilkesinin BM Şartı’nda benimsenmesi kaçınılmaz bir şekilde bazı halkların yeni bağımsız devletler oluşturmalarına hizmet etmiştir. Ayrıca, bu durumun halkların kaynaşmasını da engellediğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bu ilkeyi kullanarak bağımsızlığını

25 Irak Kürt Bölgesel Yönetimi’nin 2008 Anayasa Projesi, 7. madde, <http://www.presidency.krd/docs/KRConstitution-ar.pdf>, (Erişim Tarihi: 16.08.2017).

kazanan halklar da olmuştur. Bunun en yakın örneği Güney Sudan ve Kosova'dır.

TESPİTLER

IKBY'nin gerçekleştirdiği bağımsızlık referandumu Irak'ta ve uluslararası alanda büyük yankı getirmiştir. 25 Eylül referandumuyla ilgili tespitler aşağıda olduğu gibi sıralanabilir:

- 25 Eylül referandum, 2005 yılında Irak'ın kuzeyindeki Kürt halkı dâhil olmak üzere bütün Irak halkının katılımıyla yapılan bir halk oylamasıyla yürürlüğe giren 2005 Anayasası'na aykırı bir şekilde yapılmıştır. Böylesi bir girişim öncelikle halkların kendi geleceğini tayin etmesini kabul eden bir hüküm gerektirmektedir. Bu da halkın oylamasıyla gerçekleşen bir anayasa değişikliğiyle mümkün olacaktır.
- Referandum, IKBY Anayasası'na aykırıdır. Zira söz konusu anayasa, Kürt halkının kaderini ilgilendiren kararların parlamento tarafından alınması gerektiğini belirtmiştir.
- IKBY Anayasası, bölgenin Irak'ın bir parçası olduğuna vurgu yapmıştır.
- Referandum, tartışmalı bölgelerde de gerçekleştirilmiştir. Oysa bu bölgelerin statüsünü düzenlemekle ilgili olan 140. madde hükmünün uygulama tarihi geçmiştir. Bu bölgelerin statüsü de belirlenmemiştir. Dolayısıyla tartışmalı bölgelerdeki asıl unsur olarak kabul edilen Türkmen ve Arapların siyasi iradesini göz

ardı eden tek taraflı girişimlerin hukuki geçerliliği tartışma konusu olacaktır.

- IKBY, BM Şartı'nda benimsenen self determinasyon ilkesini ve son dönemlerde bu ilkeyi kullanarak ortaya çıkan devletleri bağımsızlık için bir gerekçe olarak göstermektedir. Yalnız söz konusu bölgenin bağımsızlık için gerekli şartları taşıyıp taşıyamaması tartışma konusudur.
- Bağımsızlık referandumu sadece Kuzey Irak Kürt Bölgesi'nde yaşayanları değil bütün Irak halkını ilgilendiren bir husustur. Dahası tüm bölgeyi ilgilendirdiği söylenebilir. Dolayısıyla gerek iç hukuk gerekse uluslararası hukuk bağlamında sorumluluk söz konusu olacaktır.

ÖNERİLER

Federalizm sistemlerinde, federe devletlerle federal devlet arasında sorunlar çıkmasının kaçınılmazlığı nedeniyle önceden bu sorunları çözmek için ulusal mekanizmalar öngörülür. Dolayısıyla söz konusu referandumla ilgili olarak şu önerilerde bulunabilir:

- Irak Federal Yüksek Mahkemesi, 25 Eylül referandumunun 2005 Irak Anayasası'na aykırı olduğu yönünde hüküm vermiştir. IKBY'nin bu anayasaya aykırı olarak gerçekleştirdiği referandumla ilgili yargı kararları neticesinde gerekli adımları atması gerekmektedir.
- Kuzey Irak Kürt Bölgesi bağlamında referandum sonucuyla birlikte ortaya çıkacak yeni yapı

kaçınılmaz olarak nitelendirilse de böyle bir karar çerçevesinde sadece Irak Kürt Bölgesi’nin değil; bu bölge dışında kalan halkların da görüşünün alınması gerekir.

- Sorunun hukuki yöntemlerle çözülememesi halinde söz konusu olacak savaş senaryolarını ortadan kaldırmak için siyasi müzakereler yürütülmesi ve Irak’ın komşu ülkeleriyle olan iyi ilişkilerini kullanması sorunun çözümüne katkı sağlayabilir.
- BM, Bağdat Yönetimi ile Irak Bölgesel Kürt Yönetimi arasındaki sorunları çözmek için önerilerde bulunabilir. Zira daha önce Kerkük seçimleriyle ilgili olarak il meclisinde Türkmen, Kürt ve Arapların temsilinin eşit olmasını önermiştir. Dolayısıyla bir öneride bulunarak sorunun çözülmesi mümkün olabilir. Aksi takdirde sorunun hukuki ve siyasi yollarla çözülmemesi yeni bir çatışma alanının ortaya çıkması anlamına gelecektir.

SONUÇ

25 Eylül 2017 tarihinde Erbil yönetimi tarafından gerçekleştirilen bağımsızlık referandumu, gerek Irak gerekse uluslararası alanda dikkatlerin bu gelişmeye yoğunlaşmasına sebep olmuştur. 2005 Anayasası’ndaki belirsizliklerin bir sonucu olarak IKBY ile Bağdat arasında sürekli olarak büyük sorunlar yaşanmıştır. Bu sorunlar bugün bağımsızlık boyutuna taşınmıştır. 7 Haziran 2017 tarihinde alınan kararın ardından hukuki meşruluk sorunu tartışma haline

gelmiştir. Söz konusu tarihte alınan karar bağlamında gerçekleştirilen referandum, 2005 Anayasası’nın 109. maddesine açık bir şekilde aykırıdır. Nitekim bu madde hükmüne göre, Irak’ın toprak bütünlüğünü ilgilendiren kararlar federal makamların münhasır yetkileri arasına girmektedir. Ayrıca Barzani’nin ısrarı üzerine gerçekleştirilen referandum, IKBY Anayasası’nın 7. maddesine açık bir şekilde aykırıdır. Bu karar Kuzey Irak’ta yaşayan halkın temsilcileri tarafından onaylanmadan alınmıştır. 7. madde hükmüne göre Kürt halkının kaderini ilgilendiren kararların parlamento tarafından alınması gerekir. Sorunun bir başka boyutu da bağımsızlık referandumu kararının çekişmeli bölgeleri de kapsamasıdır. Oysa bu bölgelerin statüsü 140. madde hükmüne göre belirlenmesi gerekmektedir. Fakat bu bölgelerde yaşanan demografik değişimlerden dolayı uygulama tarihi geçmiştir. Fiili olarak IKBY’nin kontrolünde olması bu bölgelerin tartışmalı olmadığı anlamına gelmemektedir. Dolayısıyla bu bölgelerin statüsü adil ve özgür bir şekilde belirlenmeden böyle bir referanduma dahil edilmesi ülkenin güvenlik sorununu daha derinleştirmiş olacaktır.

Kürt liderlerin ileri sürdüğü self determinasyon ilkesi başlı başına sorunlu bir mevzudur. Self determinasyona zamanla farklı anlamlar yüklendiği söylenebilir. Bu durum da kavramın hukuki değil siyasi nitelik taşıdığını ortaya koymaktadır. İlke, BM Şartı’nda yer almasından sonra isyancı hareketler tarafından bağımsızlık için bir

gerekçe olarak kullanılmıştır. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra ülkelerin sınırlarının çizilmesinde önemli bir rol almıştır. Fakat BM Şartı'nda halkların kendi geleceğini belirleme fikri bir hak değil bir ilke olarak benimsenmiştir. Dolayısıyla bu durum self determinasyonun siyasi nitelikli bir ilke olduğu görüşüne açıklama getirmektedir.

Self determinasyon ilkesinin bir hak olduğu kabul edilse bile bu hakkın kullanılması için belli şartlar aranmaktadır. Bu şartların en önemlisi halkın bir sömürge yönetimi altında olması gerekliliğidir. Dolayısıyla Kuzey Irak Kürt Bölgesi, yeni Irak içerisinde özgür ve federe bir devlet olmayı 2005 Anayasası'nda tercih etmiştir. Kuzey Irak Kürt Bölgesi tarafından bu hakkın devlet kurmak için kullanılması BM Şartı'na ve uluslararası birçok belgeye aykırı olacaktır. Self determinasyon ilkesinin her halk tarafından devlet kurma şeklinde yorumlanması doğru olmayacaktır. Çünkü söz konusu bölgenin kendi geleceğini belirlemesi yönündeki kararının kabul edilmesi durumunda bu bölge sadece kendi kaderini değil Irak'ta yaşayan diğer toplulukların ve Ortadoğu'nun da kaderini belirlemiş olacaktır. Ayrıca, diğer etnik ve dini grupları da ayrılmaya teşvik edecektir. Bu çerçevede tek taraflı bir ayrılma meşru olmayacaktır. Çünkü bu tür bir ayrılma bölge güvenliğini sarsacaktır. Dolayısıyla sebep ve sonuç ilişkisinden hareket ederek bağımsızlıktan etkilenen devletlerin müdahalede bulunma haklarının olduğu da söylenebilir.

KAYNAKÇA

“El-Hadisi: La Yahik Likurdistan En Tuhadid Masir el-İrak” (El-Hadisi: Irak Kürt Bölgesi'nin Irak'ın Geleceğini Belirlemeye Hakkı Yoktur), *Iraq News Network*, <https://goo.gl/59t57g>, (Erişim Tarihi: 19.08.2017).

“El-Umam el-Muthida Tulin Mokufuha Min ‘Şariyart’ el-İstifta Kurdistan” (BM İKBY'nin Referandum Meşruluğuyla Tutumunu Açıkladı), *Asumaria News*, <https://goo.gl/ryY9ab>, (Erişim Tarihi: 16.08.2017).

“Hel Yumesil Mevkuf el-Sunne?” (Sünniler Temsil Etmekte midir?), *Babil 24*, <https://goo.gl/V1JVRV>, (Erişim Tarihi: 19.08.2017).

“İbadi: Senefrud Hukumul Irak Fii Kulu Manatikat el-Eklim Bi-Kuvvet el-Distor” (İbadi, Anayasa Gücüyle İKBY'nin Tüm Bölgelerinde Irak'ın Egemenliğini Sağlayacağız), *Asumaria TV*, <https://goo.gl/3pWWHf>, (Erişim Tarihi: 27.09.2017).

“İstifta İstiklal Kurdistan Beyn el-Tahadiyat el-Dahiliye vel Mahavuf el-Devliye” (İKBY İçeride ve Uluslararası Alanda Karşılaştığı Zorluklar), *Alrai*, <http://www.alrai-iq.com/2017/06/14/334649/0>, (Erişim Tarihi: 14.08.2017).

“Maliki: Lam Nakta Revatb el-Muzafiin. Bel Kataana Hisat Eklim Kudistan Minle Muvzana” (Maliki: Memurların Maaşını Kesmedik. İKBY'in Bütçeden Payını Kestik), *Rudaw*, <http://www.rudaw.net/arabic/middleeast/iraq/171120168>, (Erişim Tarihi: 20.08.2017).

“Tesirul Eklimi vel Devli Fil Kadiye el-Kurdiye Fil Irak” (Irak Kürt Sorunda Bölgesel ve Uluslararası Etki), *Silsilat el-Dirasat, Merkez el-Arabi lil-Abhas ve Dirasat el-Siyasat*, Doha 2016.

“Turan Hiçbir Yasal Zemini Olmayan Bu Kararı Tanımıyoruz”, *Türkmeneli TV*, <https://goo.gl/ChK6bx>, (Erişim Tarihi: 02.09.2017).

“Türkiye: İstifta Kurdistan Gayir Mesul. Vel Mantika La Tahtemil” (Türkiye: Kuzey IKBY Referandumu Sorumsuzdur. Ve Bölge daha Fazla Kaldıramaz), *Alarabiya*, <http://ara.tv/rht8f>, (Erişim Tarihi: 19.08.2017).

“Umam el-Mutahida: Lan Naleb Eyu Devr Fi İstifta İstiklal Kurdistan el-İrak” (BM: IKBY’nin Bağımsızlık Referandum Kararına Herhangi bir Şekilde Rol Almayacağız), *Deutsche Welle*, <https://goo.gl/P94MKu>, (Erişim Tarihi: 20.08.2017).

“Violence Against Minority Communities in Nineveh Province’s Disputed Territories”, *HRW*, <https://www.hrw.org/report/2009/11/10/vulnerable-ground/violence-against-minority-communities-nineveh-provinces-disputed>, (Erişim Tarihi: 02.09.2017).

1958 Irak Anayasası 3. Madde, <http://www.iraqja.iq/view.85/>, (Erişim Tarihi: 10.08.2017).

2005 Irak Kalıcı Anayasasının Referandum Sonuçlarının Onaylandığı Gösteren Belge.

ABDULZAHRA, Atir İdiris, *Mustakbel el-Tecrübel el-Dusturiye Fil Irak* (Irak’ta Anayasa Tecrübesinin Geleceği), Dar ve Mektebtul Basayir, Beyrut 2011.

BİSHOP, Grant - Shah Anwar, “Fiscal Federalism and Petroleum Resources in Iraq”, *Andrew Young School of Policy Studies*, Georgia State University 2008, <http://icepp.gsu.edu/files/2015/03/ispwp0826.pdf>, (Erişim Tarihi: 08.08.2017).

CELİL, Celili, vd., *El-Harekel Kurdiye Fil Asrıl Hadis* (Yeni Çağda Kürt Hareketleri), Beyrut Darul Farabi 2013.

ÇELİK, Mesut, “Kendi Geleceğine Belirleme İlkesi Bağımsızlık Hakkı”, *Ankara Barosu Dergisi*, 2015, Sayı: 2, s. 197-212, <http://www.ankarabarusu.org.tr/siteler/ankarabarusu/tekmakale/2015-2/06.pdf>, (Erişim Tarihi: 09.08.2017).

DOĞAN, İlyas, *Devletler Hukuku*, Astana Yayınları, Ankara 2016.

GALBRAİTH, Peter W., *Irak’ın Sonu Ulus Devletlerinin Çöküşü mü?*, çev. Murat İnceayan, Doğan Kitapçılık, İstanbul 2007.

Irak Anayasası’nın 67. Maddesi, <http://www.iraqja.iq/view.77/>, (Erişim Tarihi: 02.09.2017).

Irak Kürt Bölgesel Anayasa Projesi 2008, 7. Madde, <http://www.presidency.krd/docs/KRConstitution-ar.pdf>, (Erişim Tarihi: 16.08.2017).

KANE, Sean vd., “Iraq’s Federalism Quandary”. *The National Interest*, Sayı:118, 2012, s. 20-30. http://www.jstor.org/stable/42896437?seq=1#page_scan_tab_contents, (Erişim Tarihi: 10.08.2017).

KILINÇ, Doğan, “Self Determinasyon İlkesinin Azınlıklar Açısından Değerlendirilmesi”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 1-2, 2008, s. 949-482, http://webftp.gazi.edu.tr/hukuk/dergi/12_36.pdf, (Erişim Tarihi: 16.08.2017).

YAZAR

Lisans eğitimini 2012 yılında Kerkük Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nde tamamlamış olan Adil Sakran ZİNEELABDİN, yüksek lisans derecesini Gazi Üniversitesi Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı’nda “Birleşik Devlet Modeli ve Irak Uygulaması” başlıklı teziyle almıştır. Zineelabdin’in “Birleşik Devlet Modeli Olarak Irak Uygulaması” ile “DEAŞ Sonrası Irak’ın Federal Sistemi” olmak üzere yayımlanmış iki makalesi bulunmaktadır.